

OSMANLI ARAŖTIRMALARI
X

NeŖir Heyeti — Editorial Board
HALİL İNALCIK — NEJAT GÖYÜNÇ
HEATH W. LOWRY — İSMAIL ERÜNSAL

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
X

İstanbul-1990

Nitekim Şehzade Mustafa'nın öldürülmesinin⁷ kamuoyunda ne kadar büyük bir acı ve üzüntüye yol açtığını bu seyahatnameden öğreniyoruz. Buradan anlaşıldığına göre «Mustafa'nın başına gelen felâkettten dolayı hemen hemen bütün Kapadokya halkı kızgın» idi. «Hattâ halkın bir kısmı gizli'den gizliye İran'ı tutuyor» idi (s. 282). Öte yandan Amasya dönüşünün de yine ayrıntılı olarak anlatıldığı görülmektedir. Bu bakımdan Busbecq'in mektuplarında kısa geçilen dönüşün ayrıntıları da bu seyahatnamede bulunmaktadır.

Çeviriye, eserin aslında bulunan desen ve taslaklar olduğu gibi alınmıştır. Bu desenler XVI. yüzyılın günlük yaşamına olduğu kadar teknik yapısına da ışık tutmaktadır. Bu desenler arasında Ankara'yı tasvir eden bir taslak, şehrin XVI. yüzyıldaki durumunu oldukça çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır⁸. Franz Babinger, Macar tarihçisi Tardy Lajos ve çevirenin notları da Türkçe çeviriye eklenmiştir. Bu açıklayıcı notların birçok yerde okuyucuyu aydınlattığını belirtmek gerekir. Bir dizin, yazarın resmi, eserin aslından iki sayfalık bir örnek, Avrupa ve Anadolu yakasındaki konak yerlerini gösteren iki harita bu çeviriye tamamlamaktadır.

Zeki Arıkan

Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Semineri, 30 Nisan - 2 Mayıs 1986, Bildiriler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul, 1988, VIII + 359 s. (219-359 arası Ekler, bölümü).

Türkiye iktisat tarihi araştırmalarıyla tanınmış olan Prof. Mübahat S. Kütükoğlu'nun müdürlüğünü yaptığı Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi'nin düzenlediği ilk seminer, Ahmet Cevdet Paşa üzerine idi. Bu seminere sunulan bildirilerin basılmış

7 Şerafettin Turan, *Kanuni'nin oğlu Şehzâde Bayezid vak'ası*, Ankara, 1961.

8 Semavi Eyice, «Ankara'nın...», 70, Levha 1.

olmasını¹ önemli bir kazanç olarak kabul etmek gerekir. Çünkü ülkemizde son yıllarda oldukça yoğunlaşan seminer, sempozyum ve kongrelerde verilen bildirilere ulaşmak ve yıllarca beklemeyi gerektiriyor ya da insan da düş kırıklığı yaratıyor. Kimi kongrelere sunulan bildirilerin de güncelliğini yitirmesinden sonra okuyuculara ulaşması ayrı bir konu. Ahmet Cevdet Paşa Semineri'nin arkasından yapılan Tarih Boyunca Paleografya ve Diplomatik Seminerine sunulan bildirilerin de kısa sürede okuyuculara ulaşması yolunda büyük bir çaba gösteren Prof. Kütükoğlu'nu kutlamak gerekir. Hele hele Osmanlı Arşivi ve arşiv sorunlarının bütün kamuoyuna mal olduğu bir sırada, arşiv malzemesinin tanınmasına yönelik böyle bir yapının önemi pek açıktır.

Seminerin, Paleografya ve Diplomatîğin² tarih boyunca çeşitli toplumlarda nasıl geliştiğini ortaya koymak amacıyla düzenlendiği anlaşılmaktadır. Ancak Paleografya konusunda sunulan bildiriler sınırlı kalmış, Diplomatik üzerine verilen bildirilerin üçü dışında ağırlık Osmanlı Diplomatîğine kaymıştır.

Kitapta, İslâm Paleografya ve Diplomatîğine ilişkin bildiriler arasında Nihad M. Çetin'in «İslâm'da Paleografyanın doğuşu ve gelişimi» (1-10), Ali Alparslan'ın «İbn Mukle'nin İslâm yazısına hizmeti» (11-14), Cahid Baltacı'nın «İslâm'da Diplomatik ilminin doğuşu» (51-58) üzerindeki araştırmaları ilk sırada yer almaktadır. Uğur Derman'ın «Celî divânının tekâmülüne dâir» (15-18), Âmil Çelebioğlu'nun «kültür ve edebiyatımızdaki şifre alfabeleri» (19-32), Ali M. Dinçol'un Kadeş antlaşması çerçevesinde «Hititlerin devletlerarası antlaşmaları» (35-46), Emel Esin'in «Sül (Çöl) Türk devletiyle İslâm halifeliği arasında H. 18 639 tarihli muâhedeyle dâir» (47-50) adlı bildirileri dikkati çekmektedir.

Mithat Sertoğlu (59-69), Mesude Çorbacı (71-84) ve Aliye Öney'in (85-94)'in bildirilerinin özünü Başbakanlık Osmanlı Ar-

1 İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, *Ahmed Cevdet Paşa Semineri, 27-28 Mayıs 1985, Bildiriler*, İstanbul, 1986.

2 Paleografya için bk. Alphonse Dain, «Introduction à la Paleographie», *L'Histoire et ses méthodes*, Paris, 1961, 528-531; Diplomatik için bk. Georges Tessier, «Diplomatique», *ayn. esr.*, 633-675. Osmanlı diplomatîği için bk. J. Reyhman - A. Zajaczkowski, «Diplomatique. Empire Ottoman», *Encyclopédie del l'Islam*², II, 323-325.

şivi'nde bulunan belgelerin türleri, bu belgelerin çıkış yerleri ve sınıflandırılmaları oluşturmaktadır³. Mübahat S. Kütükoğlu'nun «Mühimme defterlerindeki muamele kayıtları üzerine» (95-112) adlı incelemesi, klasik dönem Osmanlı bürokratik yapısının işleyişine, hem de Osmanlı diplomatiğinin evrimine önemli ölçüde ışık tutmaktadır. Defterlerde bulunan hüküm özetlerinin üstünde, altında kimi zaman yatay, kimi zaman dikey, kimi zaman da çapraz olarak konulmuş bu kayıtların diplomatik açıdan ne kadar büyük bir değer taşıdığı ortaya konulmuştur. Böylece merkeztaşra ilişkilerinin incelenmesinde de başta gelen Mühimme defterlerindeki belgelerin yapısı daha iyi anlaşılabilir bulunmaktadır. Heyd'in⁴ bu defterler üzerinde yapmış olduğu bir çalışmanın Mübahat S. Kütükoğlu'nun incelemesi sayesinde geniş ölçüde, tamamlandığını belirtmek gerekir. Halil Sahillioğlu'nun «Ruznâme» (113-139) adlı makalesi bu tür belgeleri daha yakından tanıtmamıza katkıda bulunduğu gibi, Bekir Kütükoğlu'nun münşeat mecmualarını diplomatik yönden ele alan yazısı (169-176) da önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Ali İhsan Genç'er'in nezaret meclislerinin Osmanlı diplomatiğindeki yerine ve önemine değinen kısa bir incelemesinden (141-144) sonra Tanzimat devri Osmanlı diplomatiğindeki değişimleri geniş ölçüde ele alan bir araştırma kitapta yer almaktadır (153-168). Oldukça sağlam ve tutarlı olan bu incelemeyi İlber Ortaylı'ya borçluyuz. Tazminat döneminin bürokratik yapısına⁵ bağlı olarak klasik dönemden tamamen farklı bir diplomatik yöntem ortaya çıkmış, yeni bir tasnif sistemi geliştirilmiş, modern dosyalamaya doğru da ileri bir adım atılmıştır. Bu devirde, klasik dönem belgelerinde gördüğümüz formül ve kalıplar giderek terk edilmeye başlanmış, devletler hukuku kurallarına uygun olarak düzenlenmiş belgeler ortaya çıkmıştır.

Kitapta ayrıca Muzaffer Ürekli'nin «Kırım hanlarının mektuplarında kullandıkları unvanlar» (145-152) adlı bir bildirisi de yer alıyor. Mehmet İpşirli'nin, ilmiye mensuplarının ilgi çekici

3 Krş. Atilla Çetin, *Başbakanlık Arşivi Kılavuzu*, İstanbul, 1979.

4 U. Heyd, *Ottoman documents on Palestine, 1552-1605*, Oxford, 1960.

5 Krş. Carter V. Findley, *Bureaucratic reform in the Ottoman Empire*, Princeton University Press, 1980.

örneklerle süslenmiş imza ve tasdik formülleriyle ilgili incelemesi (177-200), Suraiya Faroqhi'nin 16. ve 17. yüzyıla ait kadı sicillerindeki belgelerde ev satışlarıyla ilgili kayıtları konu alan araştırması⁶ (201-210) kitabı da zenginleştirmektedir. Kitaba konulmuş belgelerin sayısı oldukça kabarıktır ve diplomatiğin özellikle Osmanlı diplomatiğinin ilgi çekici örnekleri olarak görülmektedir. Bu belgeler, Osmanlı diplomatiğine yönelik ders ve seminerler için hazır bir malzeme de oluşturmaktadır. Ancak ne yazık ki çoğu belge oldukça okunaksız çıkmıştır, bunu bir talihsizlik olarak kabul etmek gerekir.

Mithat Sertoğlu, Ömer Faruk Akün ve İlber Ortaylı'nın değerlendirmelerine katılarak şunu söyleyebiliriz : Ne Osmanlı Arşivi'ndeki malzeme, ne de Osmanlı diplomatiğinin ortaya koyduğu sorunlar tükenecek gibi değildir. Bu bakımdan düzenlenecek yeni seminerler ve yapılacak yayınlar sorunun çözümüne önemli bir katkıda bulunacaktır.

Zeki Arıkan

Suraiya FAROQHI, *Men of modest substance : House owners and house property in seventeenth century Ankara and Kayseri*, Cambridge University Press 1987, XXI + 268 s.; 57 tablo; 31 şekil, harita ve fotoğraf.

Osmanlı sosyal tarihi üzerinde yaptığı çalışmalar ile tanınan S. Faroqhi'nin, 1984'de yayımladığı ve esasını doçentlik tezinin teşkil ettiği *Towns and townsmen of Ottoman Anatolia : Trade, Crafts and Food production in an Urban setting, 1520-1650*, adlı geniş bir perspektif çerçevesinde ele aldığı Osmanlı şehirleri hakkındaki kitabından daha farklı bir yaklaşımla yazdığı bir başka ilginç eseri. Faroqhi, bir makale hacmine sığabilecek ölçüdeki bir konuyu, kıvrak ve verimli kalemiyle bir kitap haline getirme başarısını gösterdiği bu eserinde, gayesini üç basit soruyla şekil-

6 Krş. S. Faroqhi, *Men of modest substance. House owners and house property in the seventeenth century Ankara and Kayseri*, Cambridge University Press, 1987.